

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מורן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלוס וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אור

לעצמך

הרה"ק
רבי שלמה גולדמן
מזוועהיל זי"ע

יומא דהילולא - כ"ו אייר תש"ה

ספרים רוסיים לשפה ההונגרית. מובן מאליו שספרים
אלו לא היו ספרי הלכה או ספרי חסידות קדושים, היו אלו
ספרי תעמולה קומוניסטית, ספרים המלאים כפירה ורעל!
כפירה מחלחלת! כאשר מתעסקים עם רעל הוא חודר
לעצמות! שלום שקרא ותרגם ספר אחרי ספר החל לספוג
את הרעל הכפרי אשר טמטם את לבו. לבו החם של
העילוי מאונגוואר נסחם, התקרר לו רגש הקדושה, טהרת
הלב נגוזה. במקומו של הלב הגדול התיישב לב אחר, לב
של אבן! שלום הפך לקומוניסט נלהב...

שנים חלפו, המלחמה הנוראה תמה, העשן החל
להתפזר. מבין הכבשנים החלו להתקבץ השרידים,
שרידים מיישיבת אונגוואר, אודים מוצלים מאש מחצר
הקודש בעלזא. מנסים לשקם, מנסים לבנות את עולמם
מחדש. שואלים ומתעניינים מה עלה בגורל חבריהם,
מה עם פלוני, מה עלה בגורלו של אלמוני. כל כך הרבה
נהרגו, כל אחד שנשאר, כל אחד ששרד הביא ללבם
השבור שמחה גדולה.

דבר אחד העסיק את כולם, מה עלה בגורלו של שלום
העילוי? האם הוא שרד את המלחמה, או שעלה בסערה
השמימה במות קדושים. שמעות סותרות הסתובבו, זה
אמר שראה את שלום, והשני טען שידוע לו ששלום אינו
בין החיים. לפתע החלו להגיע שמעות עצובות מרוסיה,
בתחילה היו אלו רק שמעות, עד שהתבררה התמונה
המלאה והעצובה, שלום העילוי זנח את דרך התורה וחי
לו בעיירה נידחת כמו גוי גמור!

עצב מילא את לבם של השרידים, תחושת החמצה
עמוקה, שלום! איך יתכן! הן יש לו תפקיד, עליו להאיר
את שמי העולם בתורתו!

רוסיה רחוקה ומסוגרת, מוקפת במסך ברזל, אין יוצא
ואין בא. לא ניתן לנסוע לרוסיה להשפיע על שלום.

בירושלים בבנין קטן בשכונת בית ישראל התחולל
המאבק האמיתי על חייו הרוחניים של שלום, לבלתי ידח
ממנו נידח. רבי אליהו רוס איש סודו ונאמן ביתו של הרבי
הקדוש רבי שלומק'ע מזוועהיל לא הסכים להתייחס
מחבירו שלום, לא היה מוכן לוותר עליו. דרכו של הרבי
הקדוש הייתה לטבול בכל בוקר במקווה ולאחר מכן נוהג
להזכיר ולברך את אלו הזקוקים לישועה.

בכל יום היה רבי אליהו מלווה את הרבי בדרכו למקווה
והיה מנצל את הדרך להזכיר לפני הרבי רשימה ארוכה
של אנשים שהיו זקוקים לישועה. "דוד בן חיה, טוביה
בן שרה, שלום בן רבקה" בכל יום היה מזכיר רבי אליהו
את שמו של חברו היקר שלום בן רבקה בתוך רשימת
הזקוקים לישועה. הרבי ברך והתפלל אולם על שם אחד
דילג במפגיע, שלום בן רבקה, הרבי סרב לברך את אותו
עילוי לשעבר...

אולם רבי אליהו לא התייחס, יום אחרי יום המשיך
להזכיר את שמו של חברו, מקווה שאולי היום יסכים
הרבי לברך ולהתפלל על שלום בן רבקה שיחזור בתשובה
שלמה. אולם הרבי מסרב... יום יום היה רבי אליהו מפציר
ומבקש, אולם הרבי שותק ולא אומר דבר.

היה זה עוד יום שגרתי. רבי אליהו צועד לצד רבו
הגדול ומזכיר לפניו שם אחרי שם. "רבי", פנה רבי
אליהו לרבו הגדול "אנא יברך הרבי את שלום בן

הרה"ק רבי שלמה גולדמן מזוועהיל זי"ע, המכונה ר' שלומק'ע זווילער נולד בשנת תרכ"ט לאביו רבי
מרדכי גולדמן - הרבי הקדוש מזוועהיל, נינו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב תלמידו של הבעל שם טוב. לאחר
פטירת אביו הגדול החל לכהן באדמו"רות לצד אחיו הגדול ממנו - רבי יחיאל מיכל גולדמן.

בשנת תרפ"ו עלה ר' שלומק'ע זווילער לארץ הקודש יחד עם נכדו רבי מרדכי, ובעת שירדו מן הספינה אמר
הרבי לנכדו "משליך אני את האדמו"רות לים..." אולם על אף מאמציו הרבים להסתיר עצמו עמדו אט אט אנשי
ירושלים על גדלותו ונכנסו לביתו לעצה ולברכה.

במהלך מלחמת העולם השנייה בראשית שנת תש"ב, עמדו הנאצים בשערי ארץ ישראל באל-עלמין, סכנה
מוחשית נשקפה לתושבי ארץ הקודש. הרבי הקדוש ר' שלומק'ע מזוועהיל הלך יחד עם ידידו הרבי הקדוש
מהוסיאטין לקברו של האור החיים הקדוש להתפלל ולהעתיק על הצלת יהודי ארץ ישראל, ובסוף התפילה אמרו
הצדיקים שהנאצים יכשלו ומשם תתחיל מפתח.

בשנת תש"ה בכ"ו באייר נסתלק הרבי הקדוש ר' שלומק'ע זווילער לבית עולמו, ואת מקומו מילא בנו ממשיך
דרכו רבי גדליה משה גולדמן.

בשם אליהו רוס במחלת עיניים קשה, והוא נשלח לעיר
ווינה. מרכז הרפואי הגדול ביותר בכל אירופה. בינתיים
ניצל אליהו רוס את זמנו ובחר לשהות בצלם של גדולי
הונגריה והגיע ליישיבתו של רבי יוסף אלימלך כהנא
באונגוואר. זמן רב שהה אליהו רוס ביישיבה, ועד מהרה
עמד גם הוא על סגולותיו של הנער הצעיר שלום. שעות
רבות עשה אליהו במחיצתו של שלום, השנים ישבו
ולמדו יחד ימים ולילות במרץ ובהתמדה.

נוסף לכל מעלותיו היה שלום בעל לב גדול ונפש
הומיה, נשמתו נמשכה לאור החסידות, אל האש הבעורת
בעיירה בעלזא, שלום דבק ברבי הקדוש רבי אהרון
הגדול במעלו. עד מהרה נודע שמו והתפרסם גם בחצר
הקדוש בעלזא, ידעו כולם לספר על העילוי המופלג אשר
בא להסתופף בצלו של הרבי.

שנים חלפו, תושבי אונגוואר כולם ידעו לספר
ולהתנאות באילן רב הפירות אשר צומח בעירם, גדול
הדור הבא! שמו הטוב התפרסם באונגוואר וגלילותיה,
ובבא העת כאשר הגיע שלום לפרקו לקח אותו אחד
מעשרי העיר אונגוואר לחתן לבתו. תורה וגדולה
שכנו על שולחנו של שלום, אך בהיותו אברך המשיך
בהתמדתו ובהתעלותו, לכולם היה ברור שצומח כאן כלי
מפואר שעתידי להאיר את עולם התורה והחסידות.

אולם לא לעולם נמשכה שלווה חיו של שלום. עבים
קדרו על שמי אירופה, סדרי עולם השתנו, מלחמה נוראה
פרצה, הצורך הנאצי עלה על יהדות שמי הונגריה. שלום
הצעיר איבד את כל משפחתו הקטנה, אשתו ושתי בנותיו
הקטנות נהרגו, נותר בודד בעולמו.

בדרך לא דרך הצליח להימלט יחד עם שנים מחביריו
לרוסיה הגדולה שם הובלו למחנה עבודה בתנאים קשים.
תקופה ארוכה שוה החברים יחדיו, חיזקו אחד את השני
באמונה ובטחון, מחזיקים את ראשם מעל המים, מקווים
לימים טובים יותר.

אולם המלחמה השיגה אותם גם שם באותו מחנה
עבודה נידח, שני חבריו של שלום נהרגו בהפצצה
אכזרית של מטוסי הלופטוואפה הגרמניים. שלום נותר
בודד בעולם ללא כל מכר וגואל. תקופה קצרה לאחר מכן
שוחרר שלום מאותו מחנה עבודה והוא התגלגל לעיירה
רוסית נידחת, שם מצא עבודה כמתרגם, היה עליו לתרגם

לבו הגדול של הרבי הקדוש מזוועהיל

הרבי הקדוש ר' שלומק'ע מזוועהיל הינו אחד הצדיקים
הקדושים והטהורים ששתל הקב"ה בדורות האחרונים,
כל כולו היה מידות טובות, רחום וחנון, קדוש וטהור
באופן מופלא.

הבית הקטן בשכונת בית ישראל היה מקום עליה
לרגל, רבים רבים שיחרו לפתחו לעצה ולברכה או
סתם להשיח את רגשותיהם לפני לבו הרחום של הרבי.
ומופתים גלויים התגלגלו תחת שולחנו, אולם למרות
כל זאת הרבי היה חי בעניות עצומה, סרב לקבל מאומה
מהפוקדים את ביתו. ניתן היה לראות בחוש את דברי
דוד המלך בספר התהילים (קמט ד) "פיאר ענווים בישועה",
הרבי הקדוש היה כל כולו מקשה אחת של ענווה ושפלות
ברך, והקב"ה פיאר אותו בישועות, בישועות רבות עבור
כלל ישראל! מופתים גלויים!

המופת הגדול ביותר!

ידוע בשם הצדיקים שהמופת הגדול ביותר הוא
להכניס יראת שמיים ביהודי, לקרב את בני האוהבים של
הקב"ה תחת כנפי השכינה. לכך נתמקד במופת שזכה,
השבת יהודי רחוק ביותר לכור מחצבתו.

מילדי החמד של העיר אונגוואר היה שלום, ניגן
וחכים, כבר בשנות ילדותו המוקדמות נודע בחריפותו
ובידיעותיו העצומות. בסעודת הבר מצווה של שלום
השתתפו גדולי העיר אונגוואר והוא השמיע בפניהם
דברי תורה נפלאים, חידושים שחידש בעמל רב, דברים
אשר הפליאו את השומעים כולם. בטוחים היו כולם
ששלום המתמיד והחריף עתיד להיות מגדולי תלמידי
החכמים בדור הבא, יאיר את העולם בתורתו ובחכמתו.

הילד גדל והפך לנער, שלום נשלח ליישיבתו של רבי
יוסף אלימלך כהנא אשר שכנה בעיר אונגוואר, הייתה זו
מיישיבת המפוראות והחשובות ביותר בהונגריה כולה,
כאשר רבי יוסף ראש הישיבה - תלמיד חכם עצום, ספר
תורה חי ממש! ניהל אותה ביד רמה. גם במקום חשוב זה
ניכרה דמותו של הנער שלום. עד מהרה עמדו התלמידים
על התמדתו וכשרונו העצום.

באותה העת בקצה אחר של אירופה חלה בחור חמד

מידות מתקנות

בפרשת לך לך מספרת התורה שאברהם אבינו שלח את אליעזר לחפש אשה עבור יצחק בנו, והזוהר והשביע אותו שלא יקח מבנות כנען, כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ולקחת אשה לבני ליצחק. ורבים הם התמהים מהו ההבדל, במה שונים הגויים אשר בחוץ מאלו הדברים בארץ כנען? וכי בחוץ היו יותר צדיקים? הניחו תפילין של רבנו תם?

עומקו של דבר מובא בספרים הקדושים, אנשי חרן לא היו צדיקים, הם היו רח"ל עובדי עבודה זרה, דעותיהם לא היו טובות. אולם אנשי כנען היו בעלי מידות מושחתות. לימד אותנו אברהם אבינו; פגם של דעות קל יותר מפגם של מידות רעות, דעות פגומות ניתן להסיר בקל, ניתן לשכנע ולהדריך את האדם בדרך הישר, אולם מידות מושחתות זהו פגם בנפש, אלו הם דברים הטבועים בנפש שלא בנקל ניתן להסירם! זאת הייתה עדיפותם של אנשי חרן על אנשי ארץ כנען, מידותיהם היו מתוקנות, כאשר הנפש מתוקנת, אינה פגומה, ניתן להצמיח את רבקה אמנו. מעשה נפלא סיפר יהודי יקר בשם ר' שלמה הופמן, אדם הידוע בחכמתו ובהבנתו בחכמת הנפש אשר היה מקורב לכמה וכמה מגדולי ישראל. "בצעירותי" סיפר ר' שלמה "זכיתי להיות מבאי ביתו של רבי שלומק'ה מזוועהיל, ורבות ספגתי ממנו ביראה ובדרך הישר. פעם אחת אמר לי הרבי: "כאשר אנו מתבוננים על שני יהודים אשר רח"ל עדיין לא שומרים תורה ומצוות, האחד הינו מומר לתאבון, והשני מומר להכעיס. במחשבה ראשונה נראה שמומר להכעיס גרוע יותר מומר לתאבון, מפני שיש בו צד של זכות - יצרו תקפו, הוא לא עושה זאת כדי להכעיס את בוראו".

"אולם ממבט שני" המשיך ר' שלומק'ה מזוועהיל, "ישנה תקווה שמומר להכעיס יוכל לחזור בתשובה שלמה יותר מהמומר לתאבון. ומדוע? מומר להכעיס מתכון למרוד בבוראו, אולם ברור לנו שאם אותו יהודי מסכן היה מתבונן מעט בגדלות הקב"ה, מבין מהי המשמעות להתרים נגד מלך המלכים הקב"ה היה בורח מעבירה כמטחוי קשת.

ולעיתים לבוא כשמישיח יבוא, ונזכה למאמר הפסוק 'כי עין בעין יראו בשוב השם ציון' ברגע אחד יוכל אותו מומר לחזור בתשובה ולשנות את דעתו באחת, כפי שאמרנו קודם שפגם של דעות ניתן לעקור ברגע אחד. "שונה הוא מומר לתאבון" סיים הרבי, "מומר לתאבון זוהי בעיה פנימית, פגם בנפש! האדם אינו מסוגל להתגבר על התאוות הבעורות בו. אדם שלא עבד על התאוות והרצונות שלו יהיה צריך עבודה גדולה לשבר כל תאוה ותאוה, כל מידה ומידה, חזרתו בתשובה שלמה קשה יותר מומר להכעיס!"

מתחילים להרגיש את אורו של משיח

היה זה בערב של יום סתמי באמצע השנה, ר' שלומק'ה מזוועהיל ישוב היה בביתו הקטן שקוע במחשבותיו כאשר לצדו ישב תלמידו נאמן ביתו ר' אליהו רות. ניכר היה שהרבי עוסק כעת בדברים נעלים ונשגבים, לפתע התנער הרבי ממחשבותיו ואמר "מתחילים להרגיש את אורו של משיח היורד לעולם!"

"מהו אותו אור של משיח?" שאל ר' אליהו רות. "אורו של משיח" ענה הרבי, "זוהי התעוררות לתשובה היורדת לעולם. מרגיש אני בהשפעתו של אור יקר זה". "עד לך" המשיך הרבי ואמר, "ישנם שני דרכים לתשובה, 'תשובה עילאה', 'תשובה תתאה'. לעיתים אדם חוסה ולפתע מתעורר בו רצון לשוב, אם מפני חשבון נפש שפעה, או דבר התעוררות ששמע, או צרה שהתרגשה עליו. תשובה זו נקראת 'תשובה תתאה'.

אולם ישנם מקרים שהאדם לא עורר את עצמו לשוב, הוא לא עשה לשם כך דבר, מתוך עומק הסחי והמיאוס אשר היה שריו תקפה אותו רוח טהרה, השתוקקות עצומה לקרבת אלוקים. זה נקרא 'תשובה עילאה', האדם לא עשה מאומה ולפתע מתעורר בו רגש של תשובה. תשובה גבוהה זו המגיעה כולה ממקור עליון, הינה חסד השם על בראיו, השופך עליהם רוח טהרה אף שאינם ראוים לכך. דבר זה נקרא אורו של משיח! זהו האור הגדול אשר מרגיש אני בעת הזו!"

ברכתו של הרבי הקדוש ר' שלומק'ה מזוועהיל התקיימה! הרבי הבטיח ששלוש לא יעזוב את העולם בלי הרהור תשובה, וההבטחה הפלאית התקיימה במלואה. מעשה נורא זה הינו גדול המופתים של הרבי הקדוש ר' שלומק'ה מזוועהיל, להחזיר נשמה תועה לאביה שבשמים, להכניס חוס של קדושה באותו לב גדול שהתרחק, להחזיר את שלום העילוי בתשובה שלמה.

טעימה מיערת הדבש

הרבי הקדוש רבי שלומק'ה מזוועהיל לא השאיר אחריו ספרים, אולם דברי תורתו הקדושים נשמרו בידינו על ידי תלמידיו הרבים, ורבים רבים מצטטים מאמרותיו וההורות בעיניים דולקות.

טעימה קטנה בקצה המטה מאותה יערת הדבש - דברי קודשו של הרבי הקדוש ר' שלומק'ה מזוועהיל, מטעים אותנו רבי משה ובר, מגדולי המשפיעים החסידיים אשר חיו בירושלים. רבי משה ובר היה מקושר ביותר לרבי מליובאוויטש, ואף ידוע שהרבי מליובאוויטש התבטא ואמר: "רק מלרואת את פניו של רבי משה ובר אפשר לקבל יראת שמים!"

בצעירותו זכה רבי משה להתקרב לרבי שלומק'ה מזוועהיל, אשר סמך עליו ביותר והפקיד בידיו כספים על מנת לחלקם למשפחות תלמידי חכמים.

בספרו "ירוש משה" מביא רבי משה ובר אמרה נפלאה בשמו של הרבי הקדוש מזוועהיל, הנה ביום הכיפורים בתפילת המנחה נוהגים אנו לקרוא את הפסוק יונה. אנו קוראים שיונה הנביא נצטווה ללכת ולהתריע באנשי ינווה ולהחזירם בתשובה, אולם יונה הנביא לא חפץ לעשות זאת, ניסה לברוח מהקב"ה באונייה הנוסעת תרשישה.

ומדוע לא חפץ יונה הנביא לקיים את נבואתו? המדרש מביא שיונה הנביא ידע שאם ילך לאנשי ינווה ויאמר להם: "עוד שלושה ימים יניווה נהפכת", וודאי יחזרו בתשובה שלמה לפני הקב"ה. מדבר זה חשש יונה הנביא, חשש שיצא מכך קטרוג גדול על כלל ישראל. יאמרו המקטרגים: "ראו כיצד הגויים חוזרים בתשובה על ידי נבואה אחת, ובני ישראל אינם שבים לבוראם על אף אזהרות הנביאים הרבים שנשלחו להחזיר בתשובה".

שאל רבי שלומק'ה מזוועהיל: לכאורה דברי המדרש טעונים ביאור, הרי ישנו איסור חמור על נביא לכבוש את נבואתו, ואפילו אם יש לו סיבות וכוונות טובות. ובנוסף, מהי התועלת בכך שיונה ברח תרשישה, הרי ברור היה ליונה הנביא שעתה ה' היא תקום, לבורא העולם לא חסר שליחים, ואם יונה לא ילך הקב"ה ישלח נביא אחר?

מוכרחים לומר שיש כאן הסבר עמוק ועצום, אומר רבי שלומק'ה מזוועהיל: יונה הנביא לא רצה לכבוש נבואתו חלילה, ואף לא חשב שהוא - בשר ודם יוכל למנוע את רצונו של מלך מלכי המלכים. במעשיו של יונה הנביא ישנה כוונה עמוקה ונסתרת.

הנביא מספר על נס עצום שנעשה ליונה הנביא, יונה שהה בתוך מעי הדג שלושה ימים ושלושה לילות, ויצא משם בריא ושלם. נס גדול שכזה הפך לשיחת היום, כולם דברו על הנס הגדול שאירע, יונה הנביא סרב לקיים את שליחותו, הייתה סערה בים, נודע שהסערה בגלל יונה, זרקו את יונה לים, דג בלע אותו, ולאחר שלושה ימים הדג הקיא אותו ליבשה.

כאשר מגיע נביא שכזה לבשר על שליחות מאת הקב"ה 'בעוד ארבעים יום יניווה נהפכת' וודאי שהם יחזרו בתשובה, אין מכך כל התפעלות. כאשר רואים בחוש את יד השם וכי פלא שהם תפסו את עצמם? שהם התיישבו לבכות? חזרו בתשובה?

חזרה בתשובה לאחר נס עצום ונורא שכזה אינה רבואת, אינה קטרוג על עם ישראל!

יונה הנביא לא כבש נבואתו, יונה ביקש לעשות את שליחותו באופן שלא יצא קטרוג על בני ישראל, מפני שאצלנו בני ישראל בני האהובים של מקום אין צורך במופתים גדולים כל כך, מספיק לנו מכה קטנה, תזכורת מבורא עולם, וכבר אנו שבים בתשובה, חוזרים אל אבא שבשמים!

רבקה שיחזור בתשובה שלמה, הרבי שתק כהרגלו ומחשבה חלפה במוחו של רבי אליהו "אולי ד', אולי אין תקווה", אולם לפתע שומע הוא את קולו החם של הרבי הקדוש מזוועהיל "הוא לא יעזוב את העולם בלי הרהור תשובה..."

הרבי הבטיח! רבי אליהו מאושר, מתעורר, הן מי כמוהו יודע על כוח ברכתו של הרבי, יש תקווה.

שנים חלפו, ברית המועצות הגדולה החלה להתפורר, מסך הניס נפל, המוני יהודים מכל רחבי רוסיה הגדולה החלו לעלות לארץ הקודש. גם שלום היה ביניהם, לחבריו נודע ששלום חברים דר עם אשתו במרכז הארץ וחי לו חיים מופקדים, חיים הרחוקים מתורה ומצוות וללא כל סממן יהודי.

"כי לא ירח ממנו נידח" החליטו החברים, יש לעשות משהו, שנים חלפו; העילוי של אונגוואר! לא ניתן להשאיר נשמה גדולה כל כך בבזבז וברפש. מפעם לפעם היו עולים חבריו אל ביתו, חברים מאונגוואר ומבעלזא, ניסו לדבר על לבו, לחמם את הלב ולנקות את המוח. אולם לא, שלום שמח לקראת חבריו שמח לשוחח עמם, הנהנה להעלות זיכרונות, לשמוע מה עבר עליהם. אולם על רוחניות, על תורה ותפילה לא היה ניתן לדבר, שלום לא הסכים לשמוע מילה על יהדות.

בכל פעם שכזו היו החברים חוזרים במפח נפש, כאב לב עצום, שלום! זה שתלו בו כל כך הרבה תקוות, אמרו אליו שהוא יאיר את העולם! כיצד? כיצד יתכן שלב ענק שכזה חי לו באשפות?!

ניסו החברים וכן וכן, שלחו אליו ידידים רבים, אף אליהו רות ידידו מנוער נסע אל ביתו, ניסה לדבר על לבו של שלום ידידו, להזכיר לו נשכחות, להטעים טעם של קדושה. אולם גם רבי אליהו נחל אכזבה, שלום לא מוכן לשמוע, חומה בצורה. הארס הכפריני חלחל כה עמוק והרס כל חלקה טובה בלב של שלום.

שישים שנה חלפו, רובם של חבריו הלכו לעולמם, גם אליהו רות ביניהם, אולם עד יומו האחרון היה רבי אליהו סמוך ובטוח ששלום יחזור בתשובה שלמה, הן הרבי הקדוש רבי שלומק'ה מזוועהיל הבטיח ששלום לא יעזוב את העולם בלא הרהור תשובה.

בשנת תשס"ט פנה יהודי חסיד בעלזא ומרדכי שמו שלום ובקשה בפיו: "עורך אני ספר על חצי הקודש בעלזא מהימים אשר לפני המלחמה הנוראה, אשמח לשבת עמך לשמוע סיפורים על הימים ההם". שלום קיבל את פניו בשמחה, הוא כבר לא צעיר, הרבה שנים עברו, אולם הראש עדיין עובד. זמן רב ישוב השנים יחד, שלום סיפר בשטף מעשים, זיכרונות, דברי תורה, וסיפורים.

ימים ספורים לאחר מכן מרדכי מקבל שיחת טלפון משלום: "אשמח אם תוכל להגיע שוב אל ביתי, צריך אני ממך טובה". "בשמחה, חייב אני לך הרבה הכרת הטוב על שפע של מידע יקר שנתת לי".

"אני רוצה תפילין" אמר שלום בשקט ובקול רועד, "השג לי נא במהירות רבה זוג תפילין..." מרדכי הוציא במהירות את תיק התפילין שלו "אני אשיג לך תפילין אולם היום תניח את שלי". אט אט כרך שלום את הרצועות הקדושות על ידיו, דמעות זלגו מעיניו. נגד עיניו של מרדכי נגלה מחזה מרגש, קשיש, קומניסט לשעבר, נראה רחוק מכל זיק של יהדות, יושב עטור בטלית ותפילין, מתקרב לאבא שבשמים, מסיר את הקליפות שסבבו את נפשו, מוריד את העטיפה הגסה שעטפה אותו. מרגע לרגע היה נראה ששנים רבות נושרות ונעלמות, מבין הקליפות והעטיפות הגיח פתאום שלום העילוי! שלום של לפני המלחמה. "רוצה אני ללמוד!" אומר לפתע שלום, "קודם המלחמה עסקתי במסכת בבא בתרא, המלחמה הארורה הפסיקה אותי באמצע המסכת..."

שמועה טובה הגיעה לאוזני חבריו של שלום, לבו של שלום התעורר! מספר חברים התארגנו ועלו אל ביתו, מצאו אותו מול הגמרא הגדולה כמו בימים הטובים שקוע מוחו ולבו בדברי התורה הקדושה, "שישים ושבע שנים הייתי מבולבל" אמר להם שלום, "מרגיש אני שהכל התפוגג ברגע אחד, ממש כמו חלום". בשנותיו האחרונות חזר שלום לעצמו, ישב ולמד בהתמדה וברצף, מצל כל דקה פנויה ללימוד התורה, עד שנפטר בשנת תשע"א מתוך לימוד תורה בשקידה ועומק.